

НЕЧАЄВА Ірина Олексіївна,

*викладач кафедри кримінального процесу та організації
досудового слідства факультету № 1*

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8354-7594>;

ГРЕЛЯ Дар'я Петрівна,

курсантка навчальної групи Ф1-22-202

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0159-940X>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ОГЛЯДУ ТРУПА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ЕКСГУМАЦІЄЮ

Процесуальна діяльність з розслідування кримінальних правопорушень, насамперед, пов'язана з проведенням слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій як найбільш ефективних засобів збирання доказів [1].

Нерідкісними є випадки, коли регламентація передбачених чинним Кримінальним процесуальним кодексом України (далі КПК України) процесуальних, у тому числі слідчих (розшукових) дій, є недостатньою і підлягає вдосконаленню для ефективного застосування процесуальних норм у кримінальному провадженні. Саме до таких дій належить огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією [2 С. 7].

Ексгумація (від лат. exhumatio: ex – з, gumus – ґрунт, земля) визначається як виймання трупа з місця поховання; виймання трупа з місця його поховання згідно з правилами, передбаченими кримінально-процесуальним законодавством для проведення судово-медичного дослідження; виймання трупа з місця поховання з метою огляду, судово-медичного дослідження або пред'явлення для впізнання [3].

Ексгумація трупів найчастіше проводиться з метою судово-медичного дослідження за ініціативою органів досудового розслідування і суду. Потреба проведення цієї дії у кримінальному провадженні зазвичай виникає під час перевірки та уточнення наявних доказів або одержання нових доказів, раніше невідомих слідчому [2 С. 14].

Ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування. Труп виймається з місця поховання за присутності судово-медичного експерта та оглядається з додержанням

правил статті 238 КПК України. Під час ексгумації судово-медичним експертом можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень. У разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи. Під час ексгумації трупа з поховання можуть бути вилучені речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення [1].

Потреба у проведенні ексгумації трупа виникає у випадках, коли є наступні обставини: необхідність отримання відповідей на питання, що виникли у слідчого у зв'язку з нововиявленими обставинами; відсутність належного огляду трупа; відсутність первинного судово-медичного його дослідження; наявність недоліків або недостатність первинного судово-медичного дослідження трупа; необхідність перевірки і уточнення окремих констатуючих положень акту судово-медичного дослідження (такий акт складається до порушення кримінальної справи) у зв'язку із наявністю принципових суперечностей з матеріалами розслідування; необхідність пред'явлення ексгумованого трупа (його останків) для впізнання. Потреба у проведенні ексгумації може виникнути також за наявності достатніх даних про те, що в місці поховання чи на трупі збереглися сліди злочину або предмети (зброя, цінності, наркотичні засоби тощо), що не були виявлені до поховання [4].

По аналогії з панівним у юридичній науці підходом щодо поділу на окремі етапи проведення слідчих (розшукових) дій, під час проведення ексгумації трупа як процесуальної дії слід також виділяти підготовчий, робочий і заключний (який інколи ще називається етапом фіксації) етапи [2 С. 68].

Підготовчий етап включає в себе побудову уявної моделі ходу запланованої дії, визначення чинників, що сприяють і перешкоджають її проведенню, можливостей і засобів подолання або нейтралізації негативних наслідків. Формалізованим підсумком підготовки є план проведення слідчої дії, що відбиває зміст, процедуру, етапність і забезпечення виконання цієї дії. Роль підготовчого етапу значно зростає під час проведення дій, пов'язаних з оперуванням великим обсягом інформації, трудомістких у технічному відношенні, або складних у інформаційному плані [5].

Підготовчий етап ексгумації трупа починається з моменту прийняття слідчим процесуального рішення про її проведення. Цей етап можна умовно поділити на два напрями, що включають у себе дії слідчого до виїзду на місце проведення ексгумації та на місці її проведення, але до її фактичного початку. Підготовка до виїзду на

місце проведення ексгумації трупа повинна включати в себе наступні елементи:

- 1) чітке усвідомлення необхідності проведення саме цієї процесуальної дії;
- 2) вирішення питання про місце проведення ексгумації;
- 3) визначення дати ексгумації;
- 4) вирішення питання про коло осіб, що можуть прийняти участь у проведенні ексгумації;
- 5) підбір технічних засобів, за допомогою яких буде здійснюватися розкопка могили та виймання трупа з місця поховання;
- 6) підготовка засобів фіксації ходу та результатів ексгумації трупа;
- 7) узгодження з бюро судово-медичних експертиз;
- 8) розробка плану проведення ексгумації;
- 9) винесення прокурором постанови про проведення ексгумації трупа;
- 10) попередній загальний інструктаж учасників і присутніх.

Другий напрям першого етапу включає в себе підготовку на місці проведення ексгумації і складається з наступних елементів:

- 1) ознайомлення адміністрації цвинтаря з постановою про проведення ексгумації трупа;
- 2) видалення сторонніх осіб за умовну межу проведення ексгумації трупа;
- 3) захист могили від можливих атмосферних опадів;
- 4) огляд ділянки цвинтаря, що безпосередньо прилягає до могили і підготовка могили до розкопок;
- 5) одержання необхідних консультацій фахівців, які беруть участь в ексгумації за запрошенням слідчого [6].

Прибувши на місце захоронення, слідчий проводить технічну підготовку, приступає до ексгумації і складає протокол. У протоколі зазначається: дата, місце, підстави проведення експертизи, відомості про учасників експертизи, приналежність трупа, з якої підстави він ексгмується, фіксується місце захоронення (цвинтар, ділянка), описуються його прикмети (хрест, огорожа, пам'ятник), стан самої могили, могильного пагорбу і його особливості, стан могильної плити, поверхні ґрунту і рослинності на могилі і навколо неї, проводиться орієнтовна і детальна фотозйомка. Після цього розкопують могилу і в міру розкопки відзначають характеристики ґрунту (глина, пісок, чорнозем), вказують його фізичні властивості (заморожений, вологий, зернистий), глибину залягання окремих пластів і самого захоронення. Після відкриття труни труп пред'являється

до впізнання родичам, близьким і знайомим покійного [7].

Заключний етап ексгумації трупа - фіксація ходу та результатів проведення ексгумації трупа - полягає у тому, що на ньому здійснюють передбачену процесуальною формою фіксацію її ходу та результатів. Від повноти та об'єктивності цієї фіксації залежить доказове значення дій, з метою проведення яких власне була призначена ексгумація. Фіксація ходу та результатів полягає у повному і точному відображенні проведених дій, поведінки його учасників, обставин і часу проведення, використаних засобів і одержаних результатів [8].

Щодо огляду трупа на місці проведення ексгумації, його перебіг і результати фіксують у єдиному протоколі ексгумації трупа. Протокол ексгумації трупа після ознайомлення з ним підписують поняті, учасники ексгумації та інші особи, які були присутні під час її проведення. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки [1].

З огляду на зазначене, ексгумація трупа є не лише процесуально, але й тактично складною дією. Від вдалого вибору тактичних прийомів повною мірою залежать якісна підготовка та чітке її проведення з оптимальними затратами сил та часу. Процесуально правильна організація проведення ексгумації передбачає не лише використання прийомів раціонального і оптимального виконання цієї процесуальної дії, але й прийомів, які мають яскраво виражений тактичний характер.

Список використаної літератури: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1443009895729994>. 2. Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, у кримінальному провадженні України: навчальний посібник /В.І.Галаган, М.Й.Кулик, Н/С.Моргун, Ю.В.Терещенко. – Київ, 2018.– 113 с. 3. Шепітько В. Ю. Криміналістика: Енциклопедичний словник /За ред. В.Я.Тація. – Харків: Право, 2001. - С.80. 4. Денисюк П.Д., Шевчук М.М. Особливості ексгумації трупа в кримінальному провадженні. Молодий вчений. 2017. № 5.1. - С. 32–35. 5. Ковтун О. О., Сухіна Г. Ю. Особливості огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією як слідчої дії. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №3. -

С. 384-386. URL:http://lsej.org.ua/3_2020/94.pdf. **6.** Сибірна Р. І. Тибінка О. М. Особливості огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. №2. С. 436-441. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2090/1/2-2013srpze.pdf>. **7.** Денисова Д. О. Процесуальний порядок і тактичні прийоми проведення ексгумації трупа. Пріоритетні напрями модернізації системи права. Збірник наукових з актуальних проблем економічних наук (м. Одеса, 17-18 травня 2019р.) - С. 78-84. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/37may2019/20.pdf> **8.** Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: Науково-практичний посібник / С. М. Стахівський. – К.: Атіка, 2009. – С. 31. **9.** Кривда Л. Огляд трупа та огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією. Юридичний вісник. 2022. №1. - С. 93-100. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.2307>.